

..Tarinin elə səhifələri də vardır ki, onlar həm acımasız si-naq, həm də yeni işıqlı yolun başlangıcıdır... Azərbaycan tarixində də XIX əsr elə fəsillərindədir. XIX əsrin əvvəllerində Qafqazın, o cümlədən şimalı Azərbaycanın Rusiya imperiyasının tərkibinə daxil olması ilə ərazinin ictimai-siyasi, səsial-iqtisadi və mədəni həyatında dəyişikliklər baş verirdi.

O dövrə aparılan siyasetin nəticəsi olaraq, bir azərbaycanlı "Millətin nədir?" sualını verəndə o, çox zaman "müsəlmanam" cavabını verirdi.

Lakin bu vəziyyət artıq əsir ikinci yarısında dəyişir. Ali təhsil alan azərbaycanlılar Vətənə döndürkən sonra xalqımızı mədəniyyətin yeni sahələri ilə tanış etməyə, maarifləndirmə tədbirləri aparmağa başlayırlar. Maarifçi ziyalılarımızın məqsədi təhsilsizliyi aradan qaldırmaq, milli şüuru oyatmaq, milli dili inkişaf etdirmək idi. Bu dövrə Həsən bəy Zərdabi, Mirzə Fətəli Axundzadə, Əhməd bəy Ağayev, Əli bəy Hüseynzadə, Əlimərden bəy Topçubaşov, Məhəmmədağa Şahtaxtinski kimi vətənpərvər ziyalılarımız Azərbaycan milləti ideyasını yaymağı özünə məqsəd bilir və bu istiqamətdə mühüm addimlər atırlar.

XIX ərin birinci yarısında, əslində, Tiflisdə rus dilində çıxan qəzetlərə Azərbaycan türkçəsində əlavələr çap edilir. Ancaq bu qəzetlərdə yalnız rəsmi sənədlər, hökumət qərarlarının tərcüməsi verilir, xal-

qımızın həyatı, mədəniyyəti, adət-ənənələri haqqında heç bir məlumat verilmirdi. Bu səbəbdən bu qəzetlər milli mətbuat nümunəsi sayılmır. Milli mətbuatımızın yaranması isə Həsən bəy Zərdabinin fealiyyətinə təsadüf edir. Milli mətbuatımızın banisi Həsən bəy Zərdabi bu yolda böyük əzmlə çalışmış və nəhayət, 1875-ci il iyunun 22-də Bakıda "Əkinçi" qəzetinin birinci nömrəsini çap etmişdir.

Əsas oxucu kütlesi maarif-pərvər ziyalılar, müəllimlər, tələbelər, şəhər əhalisi və kəndlilər olan bu qəzet maarifçilik, təhsilin əhəmiyyəti, savadsızlığın aradan qaldırılması, kənd məktəblərinin açılması kimi məsələlərin təbliğatını özüne məqsəd bilmış və bu istiqamətdə evezolunmaz rolunu oynamışdır. Cəmiyyətin inkişafında məktəb və müəllimin rolunu usanmadan vurğulayan bu qəzetin səhifələrində həm də təsərrüfat, əkinçilik, mədarlıq məsələləri öz əksini tapmışdır. Bu qəzetin əsas mövzularından biri də həmçinin kənd təsərrüfatında yeni texnologiyaların tətbiqi, kəndliləri yeni üsullarla istifadəsi idi. Bu-

nunla yanaşı, "Əkinçi" qəzeti-nin səhifələrində sağlamlıq, gi-giyena, xəstəliklərə mübarizə və bu sahədə xalq içində ən yaygın yanlış məlumatlar haqqında maarifləndirici məqalelər dərc olunurdu.

Necə ki bir su damcısı etrafındakıları özündə əks etdirir, eləcə də "Əkinçi" qəzeti bir su damcısı təmizliyi ve saflığı ilə dövrün aktual problemlərini əks etdirirdi. Qəzeti səhifələrində xalqın hüquqları, torpaq məsələləri, qadınların, təhsili kəndlilərin vəziyyəti kimi bir sıra zamanın sosial-ictimai və bəzən də siyasi məsələlərə yer ayrırlırdı.

Milli mətbuatımızın banisi Həsən bəy Zərdabi "Əkinçi" vasitəsilə xalqı maarifləndirmək yanaşı, Azərbaycan peşəkar teatrın bünövüsünü qoymuş, xeyriyyə cəmiyyəti açmış, Bakı Realni Mektəbində müəllimliyi və maarifçiliyi inkişaf etdirmişdir. Moskva Universitetinin təbiət elmləri şöbəsini bitmiş Həsən bəy Zərdabi Vətənə döndürkən sonra pedagoji və ictimai fəaliyyətlə yanaşı, elmi araşdırmalar da aparırdı. O, XIX əsrin ikinci yarısında Azərbaycanda biologiya, kənd təsərrüfatı və təbiət elmlərinin inkişafında misilsiz xidmətlər göstərmişdir.

Vətənpərvər ziyalımız Həsən bəy Zərdabi qeyd edirdi ki, elm və təhsil zamanında tərəqqi edərkən, hər tayfa(xalq) iki şeyi qorunmalıdır. Onlardan biri dil, digəri isə dindir.

inancdır. Əgər onlardan biri it-sə, xalq "beli sinmiş" olacaq. Hər ikisi əldən gedən zaman xalq digerləri ilə qarışır yox olmağa məhkumdur!... Bu fikir ilə Həsən bəy, əslində, xalqımız və millətimiz xilas olma yolunu göstərmişdir... Qeyd edim ki, qəzetiñ ən böyük nüfuslu zonasında biri de maarifçilik işini xalqın başa düşəcəyi dildə, yəni Azərbaycan dilində həyata keçirməsi idi. Bu qəzetiñ dilimizin, onun yazılı formasının inkişafında, ədəbi dilin formallaşmasında danılmaz rolu vardır.

Eyni zamanda "Əkinçi" qəzeti etrafında bir sıra vətənpərvər ziyalılarını cəmləməyi bacarmışdı. Mirzə Fətəli Axundzadə, Seyid Əzim Şirvanı, Nəcəf bəy Vəzirov, Əsgər ağa Gorani kimi dövrün görkəmli ziyalıları bu qəzetiñ etrafında birləşmiş, əhəmiyyətini vurğulamış və onunla fəal eməkdaşlıq etmişdilər.

Milli mətbuatımızın ilk incisi olan "Əkinçi" qəzetinin adı da təsadüfi deyildir. Maarifçilik, inkişaf, milli özünüdərk toxumalarını əkən bu qəzetiñ adı bir daha onun cəmiyyətimizin, milli ideologiyamızın və dilimizin inkişafındaki rolunu qeyd edir. Vaxtilə bu qəzetiñ vasitəsilə əkilən toxumları daha sonra "İrşad", "Həyat", "Azərbaycan", "Molla Nəsrəddin", "Ziya", "Kəşkül", "Şərqi-Rus" kimi qəzet və jurnallar becərdi. Bütün bu mətbu orqanları-

"Əkinçi" qəzeti - maarifçilik, inkişaf, milli özünüdərk məktəbi

miz ictimai fikirdə qabaqcıl demokratik ideyaları yaymaqla yanaşı, həm də milli və mədəni inkişafımız yolunda bize bir işəq oldular. Təsadüfi deyil ki, mehz "Kəşkül" qəzetiñ 1891-ci il noyabrın 16-da "Azərbaycan" imzası ilə çap olunmuş bir məqalədə "Siz ne millətindənsiniz?" sualına "Sizin millət Azərbaycandır" cavabı verilmiş, beləliklə de "Azərbaycan milləti" ifadəsi gündəmə gətirilmişdi. Azərbaycanlı ideyəsinin inkişafına töhfə veren milli mətbuatımızın incilərindən bir digəri isə Cəlil Məmmədquluzadənin nəşr etdiyi "Molla Nəsrəddin" jurnalı olmuşdur. Görkəmli ziyalımız Cəlil Məmmədquluzadə "Azərbaycan" adlı məqaləsində "Dilim hansı dildi?", "Haradır Azərbaycan?" suallarına cavab verir və bununla da Azərbaycan ifadəsinə məkan anlayışı çərçivəsindən çıxarıb milli ideya seviyyəsinə qaldırır.

"Mətbuat cəmiyyətin güzgüsüdür"... Düşünürəm ki, mehz buna görə vətənpərvər ziyalılarımız her zaman mətbu orqanlarımızda maarifçilik və inkişaf, Vətənpərvərlik və təəssübkeşli təbliğ etməye çalışmışlar: o qəzətə, o jurnalə nəzər salan hər uşaq, hər gənc, hər yetişkin - bir sözə, hər kəs orada özündən, özlüyündən bir parça tapsın və orada deyilənlərlə özünü bütövləşdirsin...

Zəhra Əliyeva, BDU-nun 1-ci kurs tələbəsi.